

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำรายได้สู่ประเทศไทยแต่ละปีเป็นจำนวนมาก แต่ที่ผ่านมาสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาก ขาดต่อการฟื้นคืนสภาพดั้งเดิม จึงเกิดการแสวงหาแนวคิดพัฒนาการท่องเที่ยวผสมผสานกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร บนพื้นฐานของความยั่งยืน ดำรงสายกลาง ไม่ปฏิเสธการพัฒนา แต่เป็นการพัฒนาที่เหมาะสม

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ทั่วโลกให้ความสนใจ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ปฏิเสธความต้องการใช้ทรัพยากรแต่ต้องให้มีเหลือแก่คนอนาคต (UNFPA, 1992 อ้างใน เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2540) เพราะทรัพยากรเป็นของทุกคนในโลกไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ผลจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทำให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่มีการจัดการภายใต้เงื่อนไขดังนี้ (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2546)

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

จากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทย 2540 ที่ผ่านมา ทำให้ชาวไทยตระหนักถึงการพัฒนามบนพื้นฐานของความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและพื้นที่ โดยเฉพาะความพอดีไม่เกินกำลังรองรับ และปรัชญาหรือแนวคิดสอดคล้องเรื่องนี้ ก็คือ แนวคิดเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542 : 4-5)

จะเห็นว่าแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

อ่าวคุ้งวิมาน อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม ซึ่งยังคงสภาพตามธรรมชาติดั้งเดิมอยู่มาก ภายในมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและไม่ไกลกัน ได้รับการยกย่องจากนักท่องเที่ยวว่ามีจุดชมวิวที่สวยงามที่สุดจุดหนึ่งของประเทศไทยด้านภาคตะวันออก สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น พายเรือ ไต่เขา รมบิณ ฯลฯ สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เหล่านี้ แม่น่าสนใจและอยู่ไม่ไกลกันแต่ขาดการบริหารจัดการและประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวอ่าวคุ้งวิมานจึงไม่ทราบ ชุมชนรอบอ่าวคุ้งวิมานมีประกอบอาชีพหลากหลาย ทั้ง ทำนา ทำไร่ ทำสวน และประมง ชุมชนมีประเพณีความเชื่อที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวได้ เช่น ลอยกระทงชายหาด ตักบาตรเทโว ทำบุญผลไม้และทำบุญส่ง เป็นต้น ลักษณะสภาพภูมิประเทศคล้ายคลึงกับภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ที่ผ่านมาจึงเป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์และภาพยนตร์เพลง(Music Video)หลายเรื่อง ประชาชนส่วนหนึ่งมีความ ต้องการจะพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ขณะที่ประชาชนอีกส่วนหนึ่งไม่ต้องการ เพราะเกรงว่าจะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนมไทยได้พยายามประสานกับประชาชนทั้งสองกลุ่มเพื่อแนวทางการดำเนินการที่เป็นทั้งการพัฒนาและไม่ลายแต่ไม่ประสบความสำเร็จ โดยสิ่งที่เป็นอุปสรรคมากก็คือ ความรู้ความเข้าใจ การร่วมมือ และการยอมรับกันและกัน จำเป็นต้องให้นักวิชาการและผู้ที่มีประสบการณ์เข้าไปร่วมดำเนินการ

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม(Participatory Action Research ; PAR) เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์รูปแบบหนึ่ง ที่ให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินการ มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนหรือบางขั้นตอนตามความเหมาะสม จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ แก้ปัญหาและพัฒนา การยอมรับ

ดังนั้น การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือบนฐานหลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จ: ประสานความรู้ความเข้าใจระหว่างประชาชน ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีส่วนได้เสีย เพื่อร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์อ่าวคุ้ง วิมานและบริเวณใกล้เคียง ได้อย่างเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

- 1. สํารวจข้อมูลด้าน การท่องเที่ยว และประเมินศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของอ่าวคั้ง วัฒนจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง
- 2. ศึกษาและสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของอ่าวคั้งวัฒน จังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง
- 3. ทดสอบรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อ่าวคั้งวัฒนจังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง

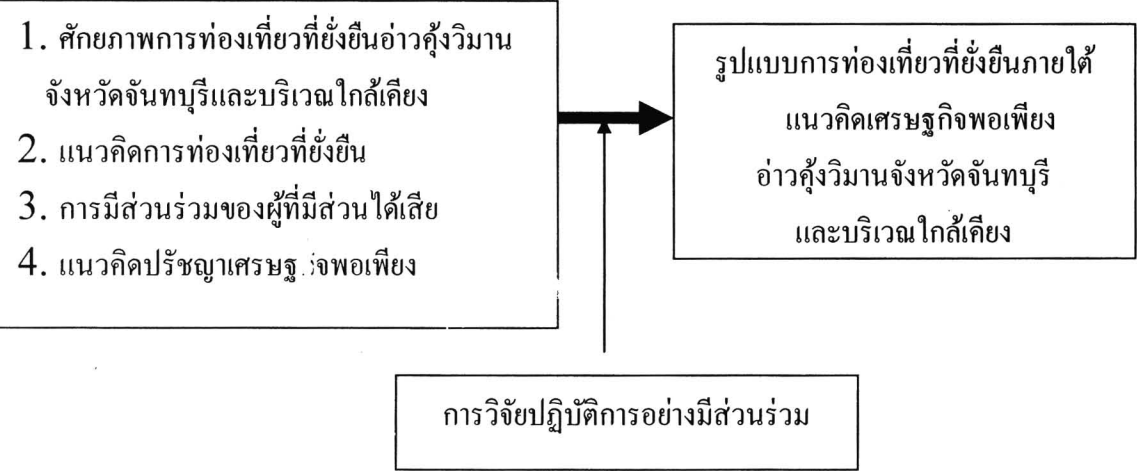
1.3 ภาคการวิจัย

การพัฒนาแบบนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อ่าวคั้งวัฒนจังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียงด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมใน การวิจัย ซึ่งมีดังนี้

- 1. คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี
- 2. องค์การบริหารส่วนตำบลสนามไชย จังหวัดจันทบุรี

1.4 กรอบความคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยยึดกรอบความคิดดังนี้

รูปที่ 1.1 กรอบความคิดการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับ

เกิดประโยชน์โดยตรงต่อชุมชนที่เป็นเป้าหมายของการวิจัย คือ ชุมชนบริเวณรอบอ่าวคุ้งวิมาน จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน สะท้อนไปยังการพัฒนา จังหวัดจันทบุรีและภาคตะวันออก ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลนามไชย ได้แนวการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอ่าวคุ้งวิมาน จังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง บนพื้นฐานของการยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง
2. ได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ภายในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมาะสมกับพื้นที่อ่าวคุ้งวิมาน จังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เกิดกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะประสานเป็นชุมชนเข้มแข็ง รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
4. ประชาชนบางรายสามารถสร้างอาชีพเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม บางรายอาจพัฒนาเป็นอาชีพหลัก สร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัว และทางสังคม

1.6 คำนิยามศัพท์

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยสุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง บริเวณหรือสถานที่ที่มีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

อ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง หมายถึง บริเวณพื้นที่ครอบคลุมสถานที่ต่อไปนี้ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขมอบค้อ ชายทะเลเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขมอบค้อ บริเวณชายทะเลหินโค้ง ชายหาดคุ้งวิมาน จุดชมวิวนินเขาพระยืน จุดชมวิวนินเขาพระสังกัจจายน์ ป่าธรรมชาติระหว่างจุดชมวิวนินเขาพระสังกัจจายน์ลงไปถึงชายหาดสุดทางรัก ชายหาดสุดทางรัก จุดชมวิบริเวณเขื่อนป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง จุดชมวิวนินนางพญา เจดีย์หัวแหลม และอุโบสถวัดท่าแกลง ซึ่งเป็นพื้นที่ในหมู่ 4 5 6 และ 7 ของตำบลหนองสนามไชย อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี

การสำรวจข้อมูลด้านการท่องเที่ยวอ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง หมายถึง การศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านต่างๆ ต่อไปนี้

1. โครงสร้างกายภาพของอ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง เช่น ที่ตั้ง อาณาเขต สภาพภูมิประเทศ เป็นต้น
2. โครงสร้างทางสังคม เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ สังคม การมีส่วนร่วม ประเพณี และวัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชนรอบอ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง
3. โครงสร้างทางการปกครอง เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ความเข้มแข็งชุมชน เป็นต้น
4. การร่วมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนในท้องถิ่น เช่น กลุ่มอาชีพ เป็นต้น
5. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของอ่าวคุ้งวิมาน จังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง
6. ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยว บริเวณรอบอ่าวคุ้งวิมาน จังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง
7. นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เดินทางมาท่องเที่ยวอ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง

การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของอ่าวคุ้งวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง หมายถึง การศึกษาสภาพพื้นที่และองค์ประกอบการท่องเที่ยว พร้อมจัดระดับ ในด้านต่อไปนี้

1. ศักยภาพต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยว จุดดึงดูดการท่องเที่ยวและเรียนรู้ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม ความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

2. การจัดการเพื่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แบ่งเป็น

2.1. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน เกณฑ์ประเมินประกอบด้วย การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของตัวแหล่งท่องเที่ยว การจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยว

การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

2.2. การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก เกณฑ์การประเมินประกอบด้วย มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านการประหยัดพลังงาน และการกำจัดของเสียอย่างถูกวิธี มีการให้ความรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์กับพนักงานนำเที่ยว นักท่องเที่ยว และชุมชนที่อยู่โดยรอบ และมีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยวผู้ประกอบการ และชุมชน

2.3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว เกณฑ์การประเมินประกอบด้วย ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอวังวิมานจังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียง หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือเชิงศิลปวัฒนธรรม หรือเชิงสุขภาพและกีฬา หรือเชิงนิเวศ หรือรูปแบบการท่องเที่ยวอื่นๆ หรือรูปแบบผสมผสาน ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวสอดคล้องกับศักยภาพการท่องเที่ยวปัจจุบันของอำเภอวังวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง อำเภอวังวิมาน โดยมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเหมาะสม บนพื้นฐานของความยั่งยืนและภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมพัฒนาหรือได้รับความเห็นชอบโดยคณะกรรมการการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการสาขาต่างๆ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนมไชย ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในพื้นที่

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้เดินทางมาท่องเที่ยวอำเภอวังวิมานจังหวัดจันทบุรีและบริเวณใกล้เคียง โดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การศึกษาเรียนรู้ พักผ่อน รักษาสุขภาพ ปฏิบัติศาสนกิจ ออกกำลังกาย เล่นกีฬา ดนตรี รุกขกิจ ค้าขาย เยี่ยมญาติเพื่อน ประชุม สัมมนา พักแรม เป็นต้น

คุณค่าและความสำคัญทางธรรมชาติ หมายถึง ความคงอยู่ของความอุดมสมบูรณ์และความงามตามธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ทั้งในแง่ปริมาณและชนิด โดยไม่ถูกดัดแปลงหรือรบกวนโดยมนุษย์

คุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งที่แสดงถึงหรือสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยพิจารณาจากวิถีชีวิตในอดีต วิถีชีวิตในปัจจุบัน และวัฒนธรรมหลักประจำถิ่น